

MÖVZU: 2

İNKLÜZİV TƏHSİL SAHƏSİNDƏ MÖVCUD VƏZİYYƏT

Plan:

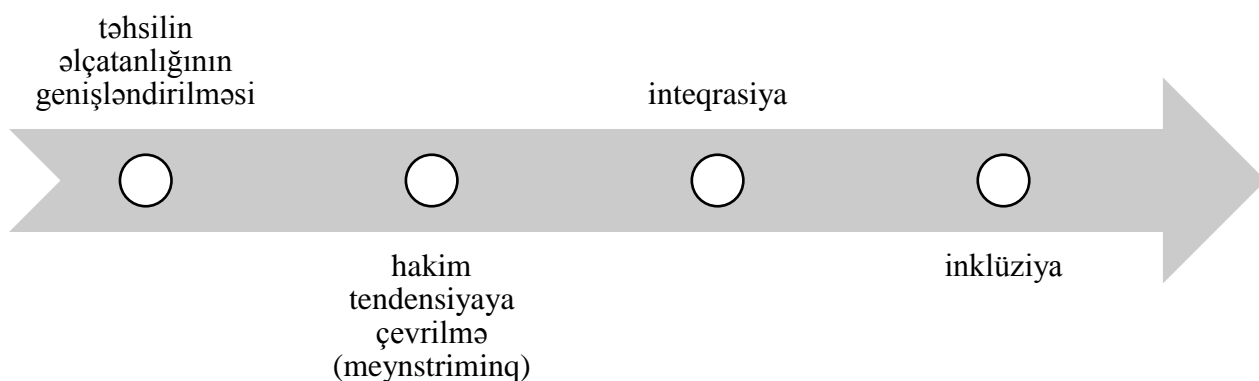
- 1. Əlilliyi olan uşaqların təhsilinin tarixi**
- 2. Əlilliyi olan uşaqlar üçün mövcud təhsil xidmətləri**
- 3. Azərbaycanda əlilliyi olan şəxslərin təhsili sahəsində mövcud vəziyyət**

İstifadə olunan ədəbiyyat siyahısı

1. RiİB, UNİCEF İnküziv təhsil üzrə müəllim inkişaf proqramları, 2019
2. RiİB İnküziv təhsil (məlumat kitabçası). Bakı, 2018
3. Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2009
4. Tim Loreman, Joanne Deppeler, David Harvey İnküziv təhsil
5. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası. "Azərbaycan müəllimi", 2013, 25 oktyabr
6. BMT, "İnsan Hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamə," (Paris: BMT, 1948).
7. "Uşaq hüquqları haqqında" Konvensiya (Mənbə: <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>)
8. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası (Bakı: Azərbaycan Respublikası, 1995).
9. "2018-2024-cü illərdə Azərbaycan Respublikasında sağlamlıq imkanları məhdud şəxslər üçün inküziv təhsilin inkişafı üzrə" Dövlət Proqramı, 2018

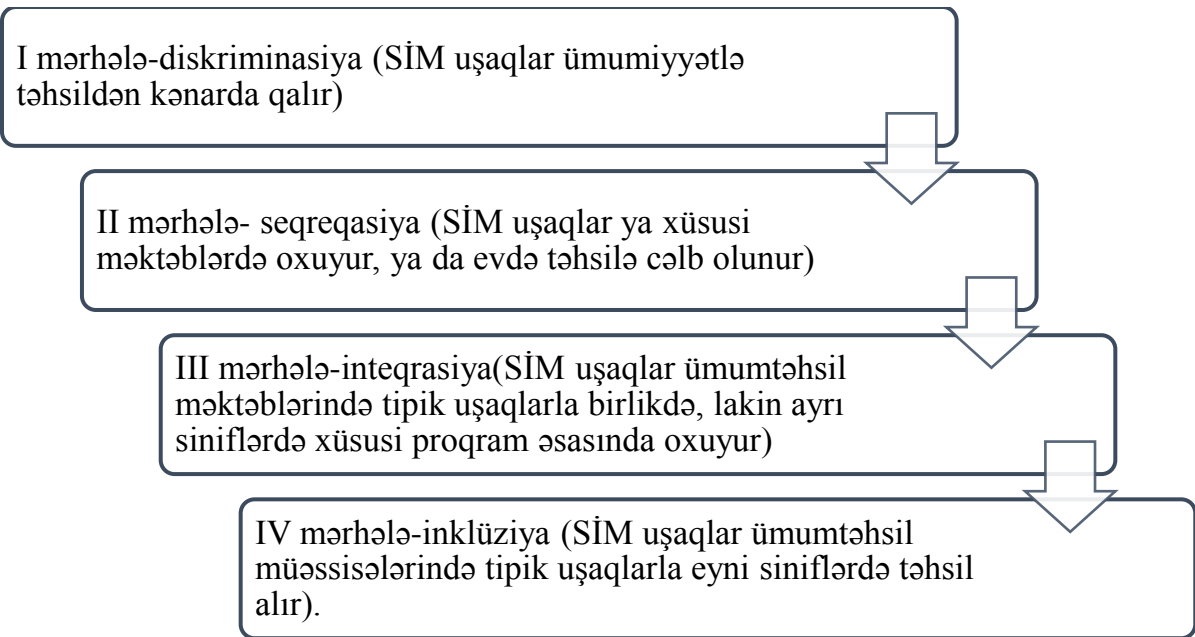
1. Əlilliyi olan uşaqların təhsilinin tarixi

1970-ci illərdən başlayaraq xaricdə əlilliyi olan şəxslərin təhsil imkanlarının genişləndirilməsi ilə bağlı normativ aktların hazırlanmasına başlanılmışdır. Müasir təhsil siyasətində ABŞ və Avropa bir neçə yanaşmanın inkişafına nail olmuşdur:

Meynstriminq hesab edirdi ki, əlilliyi olan uşaqlar öz yaşlıları ilə bayramlarda, məktəbdənkənar proqramlara ünsiyyət saxlamalıdır.

SİM uşaqların ümumtəhsil məktəblərində təhsili bir çox ölkələrin, eləcə də Azərbaycanın cəlb olunduğu inklüziv təhsil sisteminin qanunauyğun inkişaf mərhələsidir. Bu inkişaf sxematik olaraq aşağıdakı mərhələlərdən keçmişdir:

2. Əlilliyi olan uşaqlar üçün mövcud təhsil xidmətləri

2007-2008-ci illərdə UNICEF və Müasir Təhsil və Tədrisə Yardım Mərkəzi (MTTYM) tərəfindən keçirilmiş tədqiqatın nəticəsində məlum olmuşdu ki, ölkəmizdə əlilliyi olan uşaqların təhsiləmə tələbatını ödəmək üçün dövlət tərəfindən bir neçə təhsil növü təyin edilmişdir. Buna əsaslanaraq əlilliyi olan uşaqlar üçün respublikamızda 4 əsas təhsil növü həyata keçirilir:

- ✦ evdə təhsil;
- ✦ yardımçı məktəblər və uşaq bağçaları;
- ✦ inteqrativ (yardımçı) siniflər;
- ✦ yeni növ təhsil-inklüziv siniflər və qruplar.

2016-cı ilin məlumatına görə əlilliyi olan uşaqların sayı 67081 nəfərdir. Bunlardan 12469 nəfəri müxtəlif formalarda təhsilə cəlb edilib. Onlardan 13%-i evdə təhsilə, 4%-i xüsusi internat məktəblərinə, 1%-i xüsusi məktəblərə, 24 nəfər uşaq inklüziv təhsilə cəlb olunmuş, 82% isə ümumiyyətlə təhsildən kənar qalmışdır. 2017-ci ilin məlumatına görə Azərbaycanda 65 min nəfər sağlamlığı məhdud olan uşaq var ki, onlardan cəmi 14 600 nəfəri müxtəlif formada təhsilə cəlb edilir.

Evdə təhsil

Sağlamlıq vəziyyətinə görə təhsil müəssisəsində təhsil almaq imkanı olmayan şəxslərin təhsili müvafiq təhsil müəssisəsi vasitəsilə evdə təşkil edilir. Evdə təhsil almaq hüququ verən xəstəliklərin siyahısı və evdə təhsilin təşkili qaydaları müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilir.

Evdə təhsil iki qrup mütəxəssislər tərəfindən həyata keçirilir. 1-ci qrup: ev təhsilini xüsusi məktəblər təşkil edir və həmin məktəblər yalnız evlərdə təhsil xidmətləri göstərir və daha çox şəhərlərdə fəaliyyət göstərirlər. 2-ci qrup mütəxəssisləri isə adi ümumtəhsil məktəblərinin müəllimləri təşkil edir və evdə təhsil kimi əlavə xidmət göstərməklə məşğul olur. Bu qrup mütəxəssislər daha çox rayon və kəndlərdə fəaliyyət göstərirlər. Bu növ təhsil xidməti rayon təhsil şöbələrinin xəbəri olduqda və məktəb direktorlarının göndərişi əsasında göstərilir.

Xüsusi təhsil

Xüsusi (yardımçı) məktəblər Sovet təhsil sistemindən miras qalmışdır. Buna baxmayaraq, xüsusi təhsil, yeni qanun və tədqiqatların nəticələrinə əsasən, qismən dəyişmişdir; hazırda həmin məktəblər əlilliyi olan uşaqlara əsas bilik və bacarıqların öyrədilməsi sahəsində müəyyən rol oynayır. Bakının xüsusi məktəblərinin müəllimləri ilə keçirilən müzakirələr göstərir ki, həmin müəllimlər əlilliyi olan uşaqların tələbatını ödəmək iqtidarındadırlar. Lakin xüsusi (yardımçı) məktəblərin bir çox çətinlikləri vardır. Məsələn, ağır formal əlil uşaqların qəbulu üçün bu müəssisələrdə şəraitin olmaması onları qəbul etməyə imkan vermir və s.

Müəllimlərin verdikləri məlumatlardan fərqli olaraq, xüsusi və internat məktəblərdə aparılan müşahidələr göstərir ki, həmin məktəblər xüsusi təhsil tələbatı olan uşaqların ehtiyaclarını ödəmək üçün lazımi imkanlara malik deyildirlər.

İnteqrativ təhsil

İnteqrativ təhsil anlayışı, əlil uşaqların ümumtəhsil məktəblərə daxil olmaqlarının icazə verilməsini, lakin özlərinin tipik həmyaşdaları ilə eyni sinifdə dərslər keçməmələrini nəzərdə tutur. Bu növ təhsil zamanı əlilliyi olan uşaqlar ayrı sinif otaqları və müəllimlər ilə təmin olunurlar. Hər hansı bir növ əlilliyi olan uşaqlar ümumi məktəb kurikulumu əsasında təhsil alırlar, lakin onların xüsusi təlim ehtiyaclarını ödəmək üçün onlar digər uşaqlardan təcrid olunmuş şəkildə bilik, bacarıq və vərdişləri əldə edirlər. Rəsmi qaydada inteqrativ dərslər, əsasən şəhərlərdə və yalnız bir neçə məktəbdə keçirilir (məsələn, eşitməsi zəif olan uşaqları qəbul edən məktəb, görməsi zəif olan uşaqları qəbul edən məktəblər Bakı şəhərində yerləşir).

İnklüziv təhsil

Son mərhələ cəmiyyət və dövlətlər tərəfindən əlilliyi olan şəxslərə münasibətin dəyişdirilməsi, yalnız hüquqlarının tanınması deyil, təhsil də daxil olmaqla, həyatın müxtəlif sahələrində onlara digər insanlarla bərabər imkanların yaradılması ilə xarakterizə olunur.

3. Azərbaycanda əlilliyi olan şəxslərin təhsili sahəsində mövcud vəziyyət

Beynəlxalq uşaq müdafiəsi təsisatlarının və vətəndaş cəmiyyəti təşkilatlarının dəstəyi sayəsində SİM olan uşaqların təhsil hüquqlarına dair dövlət siyasəti dəyişmişdi. Son illərdə Azərbaycanda mühüm sənədlər təsdiq edilmişdi.

İnklüziv və inteqrativ siniflərdə müşahidə olunmuş çətinliklərə və qüsurlara baxmayaraq, Təhsil Nazirliyi beynəlxalq sənədlərdə təsbit olunan məqsədlərə nail olmağa səy edir və əlilliyi olan uşaqların təhsilinə dair tələbatını ödəyən daha davamlı proqramların hazırlanması sahəsində yerli və beynəlxalq təşkilatların təşəbbüslərini rəğbətlə qarşılayır. Təhsil Nazirliyi

inklüziv təhsilin təmin edilməsi sahəsində müxtəlif dövlət və qeyri-dövlət təşkilatlarının fəaliyyətlərini əlaqələndirən orqandır. Müsbət cəhət ondan ibarətdir ki, nazirlik (nəticə etibarilə hökumət) QHT-lərin əldə etdiyi səmərəli nəticələri qəbul etməyə hazırdır. Lakin bunu da qeyd etmək lazımdır ki, ümumiyyətlə, inklüziv təhsil ölkə üçün kifayət qədər yeni nəticəyə nail olmaq üçün zaman tələb edir.

Son illər ərzində az sayda icma əsaslı alternativ qayğı mərkəzləri yaradılmışdır. Demək olar ki, bu mərkəzlərin hamısı xarici təşkilatların vəsaiti hesabına həm şəhərlərdə, həm də rayonlarda fəaliyyət göstərir. Müxtəlif keyfiyyətə, ölçüyə və iş həcminə malik olan bu alternativ qayğı mərkəzləri SİM uşaqların təhsilinə və müalicəsinə dair yeni yanaşmanı ilk dəfə tətbiq edən müəssisələr hesab olunur. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, ümumtəhsil məktəblərində bu sahə üzrə ixtisaslaşmış mütəxəssislər olmadığından, ölkədə inklüziv təhsil üzrə bütün pilot layihələri bu sahədə fəaliyyət göstərən icma əsaslı reabilitasiya mərkəzlərinin köməyi və təcrübəsi sayəsində həyata keçirilir. Azərbaycana Birgə Yardım (UAFA), Uşaqların Xilas, Beynəlxalq Tibb Korpusu (BTK) kimi beynəlxalq QHT-lər və Müşviq, Göy Qurşağı, Çıraq Əqli Sağlamlıq və s. kimi yerli QHT-lər işin təşkilində, təhsil və reabilitasiya xidmətləri sahəsində daha fəal olmuşdur. Nəticə etibarilə əlil uşaqlara əsas və peşə təhsili verilmiş, onların ailələrinə hüquqi və psixoloji yardım proqramları təklif edilmiş, valideyn təhsili və digər xidmətlər göstərilmişdir.

2015-2016-cı tədris ilindən sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların ümumi təhsil müəssisəsində digər uşaqlarla birgə təhsilə cəlb olunması məqsədilə Azərbaycan Respublikasında "İbtidai təhsil səviyyəsi üzrə inklüziv təhsilin tətbiqi" layihəsinin icrasına başlanılmışdır. Layihə çərçivəsində pilot məktəblərinin müəyyən edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirinin 3 iyun 2016-cı il tarixli əmri ilə Nərimanov rayonu 202 nömrəli tam orta məktəb, Nizami rayonu 220 nömrəli məktəb-lisey, Xətai rayonu 138

nömrəli orta məktəb, Sabunçu rayonu 252 nömrəli məktəb-lisey layihə üzrə pilot müəssisələr kimi müəyyən edilmişdir. Bu məktəblərdə inklüziv siniflərdə təxminən 40 sağlamlıq imkanı məhdud şagird hazırda təhsil almaqdadır.

Bütün ölkədə təmin edilən əsas təhsil xidməti evdə təhsildir, digər təhsil xidmətləri isə yalnız şəhərlərdə göstərilir. Xüsusilə integrativ və inklüziv təhsil bütün ölkəni əhatə etməmişdir, bu isə, SİM olan uşaqların təhsilinə mane olan daha bir əsas amil kimi səciyyələndirilə bilər.

Həmçinin, Heydər Əliyev Fondunun Regional İnkişaf İctimai Birliyi (RİİB) tərəfindən “Müəllimlərin inklüziv təhsil sahəsində bacarıqlarının artırılması” və UNİCEF-in “Azərbaycanda əliliyi olan uşaqlar üçün keyfiyyətli inklüziv təhsilin genişləndirilməsi” layihələri həyata keçirilməkdədir.